

УДК 330.564:330

Вплив домогосподарств на соціально-економічний розвиток України

Чабан Г.В.

кандидат економічних наук, доцент,
заступник завідувача кафедри обліку і оподаткування
Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету
імені Григорія Сковороди

У статті досліджено систему доходів та видатків домогосподарств, їх структуру та динаміку. Проведено аналіз сукупних витрат і ресурсів домогосподарств України. Обґрунтовано фактори, що впливають на стан доходів та видатків вітчизняних домогосподарств.

Ключові слова: домогосподарство, витрати, споживчі витрати, заощадження, обов'язкові платежі, сукупні витрати, споживчі сукупні витрати, витрати на харчування.

Чабан Г.В. ВЛИЯНИЕ ДОМОХОЗЯЙСТВ НА СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ УКРАИНЫ

В статье исследованы система доходов и расходов домохозяйств, их структура и динамика. Проведен анализ совокупных затрат и ресурсов домохозяйств Украины. Обоснованы факторы, влияющие на состояние доходов и расходов отечественных домохозяйств.

Ключевые слова: домохозяйство, расходы, потребительские расходы, сбережения, обязательные платежи, совокупные расходы, потребительские совокупные расходы, расходы на питание.

Chaban G.V. INFLUENCE ON SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE HOUSEHOLDS OF THE COUNTRY

The article investigates the system of income and charges of households, their structure and dynamics. Aggregate charges and resources of Ukrainian households are analysed. The factors, which effect on the income and charges state of national households are grounded.

Keywords: household expenditures, consumer spending, savings, mandatory payments, total costs, total consumer spending, the cost of food.

Постановка проблеми у загальному вигляді. З переходом до ринкових методів ведення вітчизняної економіки українські домогосподарства, враховуючи наявність приватної власності та свободу вибору для кожного індивіда, отримали право самостійно розпоряджатися належними ресурсами, а отже, набули статусу повноправного учасника економічних відносин, що було одним із принципових аспектів нових умов господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження оцінки рівня життя населення домогосподарств в умовах ринкової економіки посідають чільне місце в колі інтересів Є. Болотіної, Г. Старостенко, Н. Іванової, О. Мазур, О. Марець, О. Міроненко, М. Муислової та ін. Різні аспекти формування доходів та напрямів здійснення витрат домогосподарств вивчали такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як С. Белозьоров, Н. Героніна, Ю. Станкевич, О. Свірідонов, Л. Окунева, Ю. Русанов, Т. Кізима, Т. Яхно та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є здійснення дослідження складників доходів та витрат українських домогосподарств, виявлення загальних тенденцій та проведення аналізу в розрізі становлення домогосподарства як повноправного учасника фінансових відносин.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних цивілізованих країнах світу найпрогресивнішою суспільною системою вважається змішана економіка. Вона передбачає співіснування в межах однієї держави різних економічних секторів. Одним із таких секторів є домогосподарства і фермерські господарства. Дослідження стану економічного їх розвитку дає можливість з'ясувати стан розвитку країни, оскільки вони займають досить велику питому вагу в економіці країни. Слід мати на увазі, що рівень життя – це багатогранне явище, яке залежить від багатьох чинників починаючи з географічних та закінчуючи загальною соціально-економічною та екологічною ситуацією, а також від стану політичних справ у країні.

Починаючи з 2004 р. в органах державної статистики впроваджено нову систему органі-

зації проведення вибіркового обстеження населення (домогосподарств). Створено єдину уніфіковану мережу фахівців з інтерв'ювання, які проводять одночасно три вибіркові обстеження населення (домогосподарств): 17 умов життя домогосподарств, економічної активності населення та сільськогосподарської діяльності домогосподарств у сільській місцевості. ОУЖД здійснюється на окремій мережі респондентів – неінституційних домогосподарств. Щороку для участі у цьому обстеженні відбирається близько 13 тис. домогосподарств, які представляють усі регіони України, окрім I та II зон, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи. Формування вибірки здійснено на основі процедури стратифікованого багатоступеневого відбору. Вибірка територій діє протягом п'яти років, вибірка домогосподарств – протягом одного року. Вибіркова сукупність обстеження умов життя домогосподарств (ОУЖД) репрезентує все населення України, за винятком: військовослужбовців строкової служби; осіб, що перебувають у місцях позбавлення волі; осіб, що постійно проживають у будинках-інтернатах, будинках для осіб похилого віку; маргінальних прошарків населення. Крім того, під час формування вибіркової сукупності були також виключені території, які не можуть обстежуватися через радіоактивне забруднення (зони відчуження та обов'язкового відселення) [1, с. 36].

Результати обстеження бюджетів сімей широко використовувалися в різних економічних розрахунках, соціальних нормативах, таких як: індекс споживчих цін (індекс інфляції); національний дохід і його розподіл; визначення реальних доходів населення; розмір прожиткового мінімуму; межа бідності; складання балансу виробництва і використання сільськогосподарської продукції та багатьох інших. У системі національних рахунків (СНР) сектор домашніх господарств розглядається як один із найважливіших суб'єктів національної економіки [2, с. 516].

Грошові доходи домашніх господарств створюють попит на продукцію, що поставляє ринок товарів, стимулюючи тим самим підприємства і фірми виробляти такі продукти й надавати послуги надалі. У процесі виробництва людина взаємодіє з певними засобами виробництва і створює конкретні матеріальні блага. Отже, останні є продуктами праці, тобто споживчою вартістю, речовиною природи, пристосованою людиною за допомогою знарядь праці до своїх

потреб. Результат праці здебільшого матеріалізується у вигляді конкретного продукту (продукції, виробу). Продукція, що виготовляється, протягом певного часу перебуває на різних стадіях технологічного процесу і з огляду на це називається незавершеним виробництвом, напівфабрикатом чи готовим для споживання продуктом (виробом).

Ступінь участі домогосподарств у виробництві благ в національній економіці є її важливим соціально-економічним індикатором, адже виробнича діяльність цього сектора економіки є неформальною, її пошукання вказує на неможливість із тих чи інших причин працювати у формальному секторі. Так, в Японії заощадження домашніх господарств, за оцінками експертів, становлять близько 245% валового внутрішнього продукту, у США – 300%, у Франції – 135% [6, с. 262].

За своїм матеріальним змістом бюджет домогосподарства – форма утворення і використання фондів грошових коштів, що об'єднує сукупні доходи і витрати, забезпечуючи особисті потреби домогосподарства.

Типовий бюджет домогосподарства має такий вигляд (табл. 1).

Домогосподарства є важливим складником фінансової системи країни, тому для самовідтворення і розвитку отримують певні доходи: від найманої праці, підприємницької діяльності, власності, трансфертів та ін. Величина цих доходів є однією з найважливіших характеристик рівня життя населення.

Вимірювання доходів домогосподарств дає змогу встановити ступінь соціально-економічного розшарування у суспільстві, вимірювати рівень бідності. Вдосконалення методів вимірювання доходів домогосподарств та визначення тенденцій їх розвитку дає змогу оптимізувати надання соціальної допомоги та соціального захисту населення України. Світова методологія обстеження домогосподарств орієнтована на грошові доходи, але в Україні, де поширені бартер, натуральна оплата праці, тіньова зайнятість, а населення з певних причин вимушене приховувати значну частину доходів від реєстрації, існують суттєві розбіжності між заявленими та фактичними доходами.

Ступінь участі кожного члена домогосподарства у формуванні бюджету є індивідуальним та може зумовлюватися ступенем родинних зв'язків і рівнем окремих осіб у фінансуванні спільних витрат. Уся складність побудови оптимальних фінансових взаємовідносин між членами домогосподарства

Таблиця 1

Доходи та витрати домогосподарства

Доходи	Витрати
Оплата праці	Придбання продовольчих товарів (харчування)
Доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	Придбання непродовольчих товарів
Доходи від продажу продукції та майна	Оплата житла і комунальних послуг
Доходи від власності	Оплата послуг культурно-побутового призначення
Пенсії, стипендії, допомоги	Сплата податків
Грошова допомога від родичів та інших осіб	Транспортні витрати
Вартість спожитої продукції від самозаготівель	Витрати на освіту, охорону здоров'я
Пільги та субсидії безготівкові	Витрати, пов'язані з веденням власного присадибного господарства
Вартість подарованого майна	Інвестиційні витрати
Заощадження, позики, повернені борги	Інші
Інші	

Джерело: складено на основі [4]

зумовлюється тим, що ця сфера життєдіяльності суспільства є найменш врегульованою з боку держави. Члени домогосподарства, як правило, на основі досягнення консенсусу самостійно приймають спільне рішення про необхідність та спосіб формування грошових фондів, їх величину та цільове спрямування, про час їх використання [5, с. 443–448].

Проте роль фінансів домашніх господарств у забезпеченні економічного розвитку нашої держави нині залишається мінімальною, що можна пов'язати з менталітетом населення України, який тривалий час формувався під впливом радянської ідеології та превалювання державної власності над приватною. Посилення впливу ринкових економічних відносин на життєдіяльність домогосподарств підвищило необхідність побудови оптимальних фінансових взаємовідносин між членами не тільки домогосподарства, а й родини, що зумовлено необхідністю фінансування спільних витрат. Участь конкретної особи в домогосподарстві та родині робить актуальним дослідження ще й персональних фінансів унаслідок необхідності формування фінансових ресурсів для задоволення не тільки особистих потреб, а й для фінансування витрат, пов'язаних з участю у домогосподарстві [6, с. 342]. Превалювання економічних інтересів у взаємовідносинах, що склалися всередині домогосподарства, зумовлюється особистою фінансовою залежністю членів

Фінанси домогосподарств здійснюють розподіл грошових доходів, а в окремих випад-

ках і доходів, отриманих господарствами в натуральній формі, забезпечують виконання ними основного їхнього соціального завдання – забезпечення безперервності процесу відтворення робочої сили як визначального виробничого фактора [7, с. 86–96]. Фінанси домогосподарств являють собою фінансові відносини, що виникають між учасниками домашнього господарства та зовнішніми суб'єктами з приводу формування та використання загальних фондів фінансових ресурсів (страхового фонду для можливості підтримання достатнього рівня споживання за зміни життєвих обставин; фонду для здійснення значних матеріальних витрат у майбутньому; фонду фінансових ресурсів, призначених для подальшого інвестування, та ін.), що мають різне цільове призначення. Враховуючи особливості функціонування домашніх господарств, їх суспільну роль та значення в економічній системі держави, основною метою їх функціонування є можливість визначити достатнє формування та оптимальне використання фінансових ресурсів для задоволення загальних для всіх членів домогосподарств потреб. На рівень виконання членами домогосподарства визначеної вище цілі впливають декілька основних характеристик: кількість та вікова структура членів домогосподарства, рівень їхніх доходів, соціальний статус, менталітет, освітньо-кваліфікаційний рівень, розвиненість та структура потреб тощо. Інтегральна оцінка наведених показників формує комплексний показник добробуту

домогосподарства – його фінансовий статус. У зв'язку з тим, що в ході життєвого циклу домогосподарства його фінансовий статус може змінюватися, нагальним для його членів є не тільки поточне фінансове планування бюджету, а й формування довгострокових фінансових планів з урахуванням можливих коливань доходів окремих членів домогосподарства (індивіда, родини), а отже, і зміни рівня добробуту. До фінансових відносин громадян належать їх грошові відносини зі всіма контрагентами [1, с. 36].

Отже, планування потребують усі види фінансових відносин, в які вступає домогосподарство та окремі його члени в ході життєдіяльності, а саме фінансові відносини між:

- окремими членами всередині домогосподарства;
- між домогосподарством та бюджетами різних рівнів;
- між домогосподарствами та господарюючими суб'єктами;
- між домогосподарствами та фінансово-кредитними установами тощо.

В умовах фінансової кризи та в посткризовий період функціонування фінансів домо-

господарств відбувається у складних зовнішніх умовах. Основний вплив на фінансові відносини домогосподарств мають інформаційна невизначеність про реальний стан справ в економіці країни, складність передбачувати розвиток макроекономічних процесів та виникнення можливих економічних ризиків тощо.

Висновки з цього дослідження. Нині фінансові відносини домогосподарств є досить складними та з розвитком ринкової економіки мають тенденцію до подальшого ускладнення, що, своєю чергою, підвищує актуальність планування, формування та використання його фінансових ресурсів. Вплив економічної кризи на домогосподарства України є несуттєвим. Частка заробітної плати в доходах залишається на такому ж низькому рівні, домогосподарства не дотримуються ощадливого типу формування видаткової частини, а економічні кризи тільки загострюють ці та інші проблеми. Для поліпшення ситуації з формуванням доходів та витрат домогосподарств, особливо в умовах економічних криз, держава повинна враховувати головні проблеми домогосподарств.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кролевець О.А. Оцінка ефективності державного регулювання доходів населення в Україні / О.А. Кролевець // Вісник Донецького національного університету. Серія В. Економіка і право. – 2009. – Спецвипуск. – Т. 1. – С. 202–207.
2. Давиденко Н.М. Фінансовий менеджмент : [підручник] / Н.М. Давиденко. – К. : Задруга, 2012. – 516 с.
3. Кундєєва Г.О. Вплив рівня диференціації доходів населення на вирішення продовольчої безпеки домогосподарств / Г.Г. Кундєєва. – Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – № 4(8). – С. 258–267.
4. Статистична інформація / Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
5. Сенів Л.А. Особливості джерел доходів населення України / Л.А. Сенів, Ю.В. Малиновський // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2011. – № 720. – С. 443–448.
6. Глуценко В.В. Фінанси у рисунках схемах і таблицях : [навч. посіб.] / В.В. Глуценко, А.С. Глуценко, О.В. Глуценко. – Львів : Магнолія-2006, 2012. – 344 с.
7. Кізима Т. Стратегії та моделі фінансової поведінки домашніх домогосподарств у сучасних умовах / Т. Кізима // Світ фінансів. – 2009. – № 2(19). – С. 86–96.